

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-21>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Буйняк М. Г.

кандидат психологічних наук,

*асистент кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна*

Одним із принципів Нової української школи (далі – НУШ) є педагогіка партнерства, яка покликана забезпечити плідну співпрацю вчителів, батьків і дітей на засадах взаємної довіри й поваги та дати відповідь на питання: «Як досягти балансу прав, обов'язків і відповідальності у триаді «дитина-педагоги-батьки» та зробити цей процес максимально ефективним з метою формування успішного, конкурентоздатного, соціалізованого випускника середньої школи?». Згідно з концепцією НУШ педагогіка партнерства передбачає спілкування, взаємодію та співпрацю між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями, є добровільними, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [2].

Науково-педагогічні та практичні засади педагогіки партнерства представлено у працях видатних закордонних (Ж. Декролі, Дж. Дьюї, А. Фер'єр, С. Френе та ін.) та вітчизняних (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Шаталов та ін.) педагогів, які наголошували, що педагогіка партнерства – напрям педагогіки, що включає систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах співробітництва, гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості з урахуванням індивідуальних особливостей та здібностей кожного учня. На сучасному етапі різні аспекти проблеми реалізації педагогіки партнерства є предметом низки педагогічних та психологічних досліджень (О. Богінч, О. Вишневський, О. Коханова, Т. Кравчинська, Н. Пов'якель, В. Терещенко, Г. Чернявська та ін.).

Особливої актуальності реалізація принципів педагогіки партнерства (повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство; принципи соціального партнерства) набуває в інклюзивному навчанні дітей з особливими освітніми потребами (далі – з ООП), провідною умовою ефективності якого є злагоджена взаємодія

членів команди психолого-педагогічного супроводу, до складу якої входять й батьки дитини. Окремі аспекти означеної проблеми висвітлено у науковому доробку вітчизняних (Ю. Богінська, Л. Будяк, А. Капська, А. Колупаєва, А. Мудрик, Ю. Найда, Н. Софій, Н. Шматко) та зарубіжних (Д. Бішоп, Д. Деппелер, Т. Лоріман, Д. Роза, М. Емітейдж) дослідників.

Слід відзначити, що у якщо у навчанні дітей з типовим розвитком реалізація педагогіки партнерства передбачає взаємодію у тріаді «дитина-педагога-батьки», то в інклюзивному освітньому просторі межі партнерської взаємодії є значно ширшими: учні з ООП – учні з типовим розвитком – класний керівник – вчителі предметів – асистент вчителя – вчитель-дефектолог – практичний психолог – медичний працівник – батьки – адміністрація закладу освіти. Всі перераховані учасники партнерської взаємодії є суб'єктами інклюзивного навчання і повинні спрямовувати свої дії на досягнення єдиної мети – успішну соціальну адаптацію дітей з ООП та підготовку їх до самостійного життя.

Розглянемо психологічні особливості партнерської взаємодії суб'єктів інклюзивного навчання.

Передумовою успішної співпраці, що ґрунтується на засадах партнерства та співробітництва, є сформованість у всіх суб'єктів інклюзивного навчання психологічної готовності до взаємодії з дітьми з ООП, наявність позитивної соціальної перцепції щодо них [1, с. 145-146]. На рівні закладу освіти вагома роль у формуванні позитивного неупередженого ставлення учасників навчально-виховного процесу та членів команди психолого-педагогічного супроводу до дітей з особливими освітніми потребами належить працівникам психологічної служби, про що йдеться у Листі МОНмолодьспорту України «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання» [3].

Окремим напрямком роботи психологічної служби є психологічний супровід дітей з ООП, який в контексті партнерської взаємодії передбачає:

- формування навичок взаємодії з однокласниками та педагогами;
- формування адекватного ставлення до власного порушення з метою подолання «комплексу меншовартості» та профілактики ускладнень взаємодії з однолітками та дорослими;
- формування позитивної «Я»-концепції;
- актуалізацію особистісних ресурсів, які б допомогли дитині протистояти неадекватним реакціям оточення на її порушення тощо.

Ще одним об'єктом психологічного впливу є учні з типовим розвитком, які із запровадженням інклюзивного навчання поставлені перед необхідністю навчитися будувати стосунки з дітьми з ООП. Як

свідчить практика запровадження інклюзивної освіти, цей процес ускладнюється низкою факторів: наявність негативних соціальних установок щодо дітей з ООП; негативне ставлення батьків до осіб з порушеннями у розвитку, яке діти «переносять» на однокласників з ООП; традиції виховання, коли дітям забороняється відкрито висловлювати негативні почуття та ін. У зв'язку із цим, на думку М. Матвеевої, перед психологічною службою закладу стоять такі завдання:

- подолання негативних соціальних установок щодо дітей з ООП;

- виховання у дітей з типовим розвитком навичок доброзичливої взаємодії з учнями з ООП з метою включення останніх в колектив класу;

- виховання активної соціальної позиції, готовності прийти на допомогу тим, хто не має змоги захистити себе самостійно [1, с. 159].

Особливе місце у педагогіці партнерства в інклюзивному освітньому просторі займають стосунки у системі «учень з ООП – вчитель загальноосвітньої підготовки». Слід зазначити, що саме від вчителя, його ставлення до дітей з ООП, налаштованості на побудову партнерських взаємин з ними, залежить успішність адаптації дітей до умов інклюзивного закладу та їхній статус в колективі класу. Вагомими є такі аспекти взаємодії між вчителем та дитиною з ООП:

- залучення дитини з ООП до колективної роботи з усім класом;

- формування сприятливого соціально-психологічного клімату в інклюзивному класі, що забезпечить позитивний соціальний статус учні з ООП;

- орієнтація на сильні сторони дитини, її збережені можливості, а не на недоліки;

- моделювання ситуації успіху у навчанні дітей з ООП;

- підтримка у випадку неуспішності;

- встановлення емоційного контакту з дитиною, формування довірливих взаємин.

Подібною до взаємин вчителя загальноосвітньої підготовки з учнями з ООП має бути й взаємодія з ними решти педагогічних працівників.

Однією з найбільш складних проблем формування партнерської взаємодії у закладах інклюзивної освіти є залучення батьків до участі в команді психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання: більшість з них або займають пасивну позицію, перебуваючи в очікуванні «дива» від роботи педагогів, або поводять себе агресивно, вимагаючи результатів «тут і зараз». Перебуваючи в такому стані, батьки не здатні повноцінно підтримувати свою дитину, взяти на себе

відповідальність за реалізацію тих корекційно-розвиткових послуг, які потребують їхньої безпосередньої участі.

Важливим завданням психологічної допомоги батькам на початку перебування дитини в інклюзивній школі є визначення мотивів, з яких вони обрали саме інклюзивну форму навчання. За результатами досліджень М. Матвеевої, переважаючим у цьому випадку є компроміс між усвідомленням того, що дитина потребує полегшених умов навчання і з іншого боку – упередженим ставленням до закладів спеціальної освіти. Адже, на думку батьків, направлення дитини у такий заклад є визнанням її «дефективності», а в очах суспільства – це є свідченням «дефективності» цілої родини [1, с. 158]. Тому батьки потребують надання інформаційної та консультативної допомоги з боку психолога, роз'яснення усіх переваг та недоліків інклюзивного навчання саме для їхньої дитини.

З усього вище зазначеного випливає, що одним із провідних завдань, які стоять перед закладами інклюзивної освіти, є формування у батьків дітей з ООП усвідомлення необхідності участі у роботі команди і навичок ефективної взаємодії з її фахівцями та з власною дитиною.

Отже, формування партнерської взаємодії суб'єктів інклюзивного навчання є важливою умовою його ефективності. Успішність партнерських взаємин залежить від мотивації та особистісної готовності кожного з учасників навчально-виховного процесу. Перспективними напрямками дослідження проблеми вважаємо розробку психолого-педагогічного забезпечення формування навичок партнерської взаємодії у навчанні дітей з комплексними порушеннями розвитку.

Література:

1. Інклюзивна освіта: теорія та практика : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. С. П. Миронової. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. Ч. 2. 184 с.
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
3. «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання» : лист МОНмолодьспорту України. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/33692/.